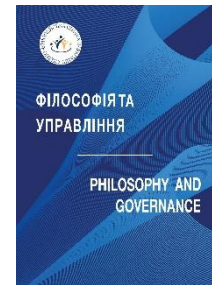

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Філософія надії та відновлення: виклики та перспективи повоєнної України

Ганна П. Таран ¹ *

¹ Київський національний університет будівництва і архітектури (Україна). Доцент кафедри філософії, к. філос. н., доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: annapavlovna8@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

отримана:

5 вересня 2024 р.

переглянута:

9 жовтня 2024 р.

прийнята:

14 жовтня 2024 р.

опублікована

онлайн:

25 жовтня 2024 р.

Авторське право

© 2024 автора

Цей твір

ліцензовано на

умовах Ліцензії

Creative Commons

«Із Зазначенням

Авторства —

Некомерційна 4.0

Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

DOI: [10.70651/](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.2.06)[3041-248X/2024.2.06](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.2.06)

Метою цього дослідження є осмислення філософських концептів надії та відновлення в контексті повоєнної України, що перебуває в стані глибокої кризи, спричиненої війною, і прагне до відродження та побудови нового суспільного ладу. Стаття поєднує різні філософські підходи до категорій надії та відновлення, звертаючи особливу увагу на етичні аспекти цього процесу. У дослідженні використовуються діалектичний метод (зокрема в аналізі ідей Гегеля), герменевтичний підхід (Поль Рікер) і феноменологічна етика відповідальності (Еммануїл Левінас). Також залучаються концепції екзистенціалізму та утопізму для комплексного осмислення феномену надії. Основні результати роботи полягають у тому, що надія постає не лише як індивідуальний духовний феномен, але й як колективна рушійна сила, що сприяє суспільним трансформаціям. Відновлення ж, у свою чергу, розглядається не як просте відбудування зруйнованого, а як творення нових соціальних, моральних і політичних реалій. Етичні концепції Левінаса та Рікера дозволяють глибше осмислити процес морального відновлення суспільства через відповідальність за іншого та прощення. Наукова новизна статті полягає у поєднанні різних філософських шкіл для комплексного аналізу надії та відновлення в повоєнній перспективі, зокрема в інтеграції феноменологічної етики відповідальності та герменевтики прощення у розуміння сучасного стану українського суспільства. Теоретичне значення статті полягає в розширенні розуміння категорій надії та відновлення як центральних у філософському аналізі повоєнного відродження. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його висновків для розробки етичних і політичних стратегій відновлення суспільства після воєнних конфліктів, зокрема в контексті національного примирення та реконструкції соціальних відносин.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

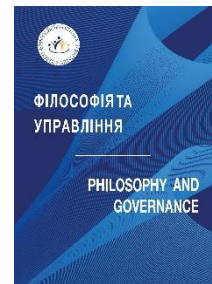
повоєнна Україна, відповідальність, прощення, суспільні трансформації, моральна реабілітація, примирення, наративна ідентичність, філософія надії.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

The philosophy of hope and recovery: Challenges and prospects for post-war Ukraine

Hanna Taran ^{1*}

¹ Kyiv National University of Construction and Architecture (Ukraine). Associate Professor at the Department of Philosophy, PhD in Philosophy, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: annapavlovna8@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

Received:

5 September 2024

Revised:

9 October 2024

Accepted:

14 October 2024

Published online:

25 October 2024

Copyright © 2024
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

DOI: [10.70651/
3041-248X/2024.2.06](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.2.06)

The aim of this study is to explore the philosophical concepts of hope and recovery in the context of post-war Ukraine, a nation deeply affected by war and striving for reconstruction and the establishment of a new social order. The article integrates various philosophical approaches to the categories of hope and recovery, with a special focus on the ethical dimensions of this process. The research employs the dialectical method (particularly in the analysis of Hegel's ideas), the hermeneutic approach (Paul Ricoeur), and the phenomenological ethics of responsibility (Emmanuel Levinas). Additionally, concepts of existentialism and utopianism are engaged to provide a comprehensive understanding of the phenomenon of hope. The key results of the study show that hope emerges not only as an individual spiritual phenomenon but also as a collective driving force fostering societal transformation. Recovery, in turn, is viewed not as mere reconstruction of what was destroyed but as the creation of new social, moral, and political realities. Levinas' and Ricoeur's ethical concepts allow for a deeper understanding of the moral recovery process through responsibility for the other and forgiveness. The scientific novelty of the article lies in combining different philosophical schools to analyze hope and recovery in a post-war context, particularly by integrating phenomenological ethics of responsibility and hermeneutics of forgiveness into the understanding of Ukraine's current situation. Theoretical significance lies in expanding the understanding of hope and recovery as central to the philosophical analysis of post-war revival. The practical significance of the research can be applied in developing ethical and political strategies for societal recovery after military conflicts, particularly in the context of national reconciliation and reconstruction of social relationships.

KEYWORDS

postwar Ukraine, responsibility, forgiveness, social transformations, moral rehabilitation, reconciliation, narrative identity, philosophy of hope.

1. Вступ

Філософія, як одна з найдавніших і, мабуть-таки, найзагадковіших традицій людської думки, неодноразово зверталася до питань надії, зневіри, відновлення та трансформації, що супроводжують великі соціальні потрясіння. Український досвід, особливо у світлі трагічних подій війни, висуває нові виклики не лише для практичного, але й для теоретичного осмислення феноменів надії та відродження. Водночас, на наше міркування, саме філософія здатна запропонувати ґрунтовний інструментарій для аналізу цих процесів, зокрема, у контексті повоєнного відновлення України.

З огляду на викладене вище, надія, як категорія філософського аналізу, має бути розглянута крізь призму різних філософських шкіл: від екзистенціалізму, який наголошує на індивідуальному виборі перед обличчям абсурду й несправедливості (як гадаємо, в українському контексті цей підхід має особливу актуальність), до утопізму, де надія постає як рушійна сила суспільних трансформацій. Саме з останньою школою, на нашу гадку, пов'язане уявлення про надію як колективний проект – проект, що потребує як етичного, так і політичного осмислення.

Феномен відновлення, зі свого боку, спонукає нас до роздумів про діалектичний процес творення нової соціальної реальності на руїнах старої. На наше переконання, цей процес не можна звести лише до матеріальних аспектів (відбудова інфраструктури, економічне піднесення тощо), адже відновлення насамперед є духовним актом. У цьому сенсі філософія надії виступає інтегруючою силою, що дозволяє індивідам і спільнотам поглянути на своє майбутнє з оптимізмом, навіть коли здається, що весь навколишній світ спрямований на знищення будь-якої віри у краще.

Нарешті, з урахуванням викладеного вище, слід зазначити, що відновлення (як процес) не є одномоментним актом; це безперервна боротьба за переосмислення минулого і побудову нового, краще осмисленого майбутнього. У цьому контексті актуальним стає підхід прагматизму, який, на нашу думку, дозволяє підвести під ґрунт процесуальні, динамічні аспекти відновлення, розглядаючи кожен новий етап як частину великого проекту національного відродження.

2. Огляд літературних джерел

Філософське осмислення надії та відновлення в повоєнному контексті спирається на різні підходи, що досліджують складність відбудови суспільства після війни та вплив цього процесу на індивідуальну і колективну свідомість. Важливим аспектом, який обговорюється у сучасних дослідженнях, є поствоєнне примирення і відновлення, тісно пов'язане з питаннями спадщини, пам'яті та колективного осмислення травматичного досвіду.

З. Е. Атабей, А. Македоніо та інші дослідники підкреслюють важливість меморіалізації як одного з ключових елементів постконфліктного відновлення. Збереження спадщини та створення місць пам'яті стають інструментами, що сприяють не лише матеріальному відновленню, але й моральному відродженню суспільства. Це надає можливість спільнотам подолати закарбовані в історичній пам'яті травми та сформувати нові перспективи для майбутнього, що є надзвичайно важливим у контексті повоєнної України [1, с. 480]. Меморіальні простори не лише нагадують про біль і втрати, але й стають символами надії на краще майбутнє, сприяючи соціальному примиренню та колективному відновленню.

Х. Аль-Харіті розглядає процес міського відновлення через призму взаємодії вимушеного переміщення та реконструкції міст у післявоєнний період. Дослідник акцентує увагу на тому, що поствоєнне відновлення повинно враховувати специфіку переселенців і їхній вплив на урбаністичні процеси. Це, як нам видається, дає ключі до розуміння сучасної української ситуації, коли значна частина населення була змушена залишити свої домівки через бойові дії [2, с. 112]. Питання повернення переселенців та їх участі в процесі відновлення має не лише фізичний, але й глибокий соціокультурний аспект, що вимагає інтеграції спільнот і створення нових суспільних зв'язків.

С. К. Кнаптон і К. Россі у своєму дослідженні гуманітарної інтервенції підкреслюють важливість міжнародної підтримки у процесі поствоєнної реабілітації. Вони звертають увагу на роботу Управління Об'єднаних Націй з питань допомоги та відновлення (UNRRA), яке стало

одним із перших прикладів координації міжнародних зусиль щодо надання допомоги постраждалим від війни регіонам [3, с. 59]. Для сучасної України такий досвід є надзвичайно корисним, оскільки він вказує на важливість багатосторонньої підтримки у подоланні економічних і соціальних наслідків війни.

Н. Аксаміт аналізує практику примирення, засновану на досвіді Друзівської служби допомоги, що працювала в Європі після Другої світової війни. Вона наголошує на тому, що успішне примирення можливе лише за умови, коли сторони конфлікту готові до діалогу та спільного подолання негативних наслідків війни [4, с. 870]. Це дослідження важливе для розуміння процесів примирення у сучасній Україні, де після війни суспільству доведеться вирішувати питання внутрішніх розколів та подолання глибоких соціальних травм.

Л. Центемері, С. Топчу та інші в своїй роботі пропонують розширений підхід до осмислення відновлення, інтегруючи соціально-антропологічну перспективу. Вони розглядають відновлення не лише як реконструкцію фізичного середовища, але як процес "лікування" соціальних структур і відносин, що були порушені внаслідок катастроф [5, с. 143]. Такий підхід, на нашу думку, є надзвичайно актуальним для України, оскільки процес відновлення після війни буде включати не тільки фізичне, але й соціальне відновлення, реінтеграцію переселенців та реконструкцію моральних і політичних систем.

Продовжуючи огляд відібраної нами літератури, слід звернути увагу на екологічний аспект відновлення після війни, що стає все більш важливим у сучасних дослідженнях. Б. Косович, К. Васьківська та А. Кучер у своїй роботі аналізують екологічні виклики, які виникають у процесі поствоєнного відновлення, і пропонують стратегії екологізації цього процесу. Дослідники зазначають, що війна завдає непоправної шкоди природному середовищу, що ускладнює відновлення як природних ресурсів, так і соціально-економічних систем. На їх думку, екологізація є не лише викликом, але й можливістю для створення сталих моделей відновлення, які забезпечать не тільки відбудову інфраструктури, але й збереження природного середовища [6, с. 2020]. Такий підхід є надзвичайно актуальним для України, де екологічні наслідки війни вимагають негайного вирішення.

А. Главіш, А. Бюссінг та К. Бауман у своєму дослідженні зосереджуються на внутрішніх потребах миру у чоловіків, які пережили посттравматичні стани в поствоєнній Хорватії. Вони наголошують на важливості психічного та духовного відновлення, підкреслюючи, що мир із собою та іншими часто асоціюється з необхідністю прощення та розв'язання нерозв'язаних внутрішніх питань [7, с. 15]. Це дослідження має важливе значення для українського контексту, оскільки психічне здоров'я населення після війни є одним з ключових факторів для успішного соціального відновлення.

У контексті гуманітарних підходів до відновлення, робота Т. Келлі зосереджується на утопічних ідеях пацифізму і гуманітарних інтервенцій під час Другої світової війни. Келлі розглядає, як ідеї гуманізму, з одного боку, сприяли формуванню проєктів поствоєнної допомоги, а з іншого — стикалися з етичними дилемами співучасті та трагізму [8, с. 39]. Ці питання актуальні і сьогодні, оскільки гуманітарна допомога Україні повинна враховувати не лише фізичну, але й етичну складову відновлення.

Дослідження П. Баллінгера розглядає роль біженців у процесі відновлення повоєнної Європи, аналізуючи експериментальні підходи до інтеграції біженців як ресурсів для відродження суспільства [9, с. 10]. Це дослідження є корисним для сучасної України, оскільки питання реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та біженців постає одним з ключових для стабілізації та відновлення держави.

У свою чергу, А. Шошані у своїй роботі досліджує вплив програм позитивної психології на молодь, яка постраждала від війни. Програми, які сприяють розвитку емпатії та надії на мир, відіграють важливу роль у психологічному відновленні підлітків, допомагаючи їм подолати наслідки конфлікту та спрямувати свої сили на побудову кращого майбутнього [10, с. 468]. Це особливо важливо для українських шкіл, де післявоєнна травма може мати довготривалі наслідки для молодого покоління.

Робота К. Кассегорда аналізує різні форми постапокаліптичного екологічного активізму, досліджуючи питання надії в умовах глибокої екологічної та соціальної кризи. Він розглядає, як активісти, попри зневіру у традиційних політичних рішеннях, продовжують боротися за відновлення довкілля, знаходячи нові шляхи для дії [11, с. 450]. Це дослідження важливе у

контексті українського відновлення, оскільки екологічна ситуація після війни може спонукати до нових форм громадської активності.

Нарешті, робота С. Девелленна фокусується на концепції надії в політичному дискурсі, підкреслюючи її значення у формуванні суспільних очікувань та стратегій виходу з кризових ситуацій. Він стверджує, що надія є важливим політичним інструментом, який може мобілізувати суспільство на шляху до відновлення [12, с. 80]. Це має особливу актуальність для України, де політичне лідерство повинно формувати в суспільстві нову надію на майбутнє.

Варто також звернути увагу на вельми неординарне дослідження Н. Мочника, де аналізується досвід поствоєнної Боснії та його потенційне застосування до сучасних українських реалій. Мочник наголошує на важливості вивчення уроків з минулих конфліктів, зокрема зосереджується на процесах соціального відновлення, психологічної реабілітації та реконструкції спільнот у постконфліктний період. Висновки автора викликають своєрідне *déjà vu*, позаяк дозволяють побачити паралелі між боснійським та українським досвідом, що може бути використано для розвитку стратегій відновлення в Україні після війни [13, с. 112]. Досвід Боснії також вказує на те, що успішне відновлення вимагає глибокого залучення місцевих громад (як активного учасника громадянського суспільства) і довготривалих політичних реформ, що є актуальним і для України.

Дослідження А. А. Ламберт та інших зосереджує увагу на ролі релігійних практик і духовності загалом у процесі відновлення у поствоєнній Шрі-Ланці з точки зору дітей. Автори підкреслюють, що релігія та духовні практики можуть мати важливе значення для емоційного та психічного відновлення дітей, особливо тих, котрі зазнали значних втрат і травм. Релігійні практики допомагають дітям впоратися з війною, даючи їм відчуття надії та стабільності у період післявоєнного хаосу [14, с. 110]. Цей підхід може бути корисним і для України, де духовна реабілітація, зокрема через релігійні практики, може сприяти відновленню молодого покоління, яке постраждало від війни.

У роботі Ченга, Тані та Торглера аналізується рівень довіри серед тих, хто пережив Культурну революцію в Китаї, що дозволяє зробити висновки про тривалі соціальні наслідки воєнних конфліктів та репресивних режимів. Автори досліджують, як переживання глибоких соціальних потрясінь впливають на здатність людей до відновлення довіри в суспільстві після кризи. Висновки авторів показують, що процес відновлення довіри є тривалим і потребує систематичних зусиль, що є надзвичайно важливим для повоєнної України, яка також стикається з проблемами недовіри та соціальної дезінтеграції [15, с. 106220]. Підхід, що базується на вивченні довіри, може стати корисним для розробки програм соціальної реабілітації в Україні.

Завершуючи огляд, слід згадати роботу С. Овонібі та його колег, які досліджують роль колективного переказу воєнних історій у процесі зцілення травм. Вони підкреслюють, що переказ історій війни, а також спільна робота з травматичним досвідом може допомогти суспільствам впоратися з колективною пам'яттю про конфлікти і створити передумови для примирення [16, с. 35]. Це дослідження є особливо актуальним для України, оскільки переказ воєнних історій через різні культурні форми (література, кіно, усні розповіді) може сприяти створенню загальнонаціонального діалогу та взаєморозуміння між різними групами, що пережили конфлікт.

Отже, як можна висувати, література, присвячена темі надії та відновлення після війни, демонструє різноманітні підходи до цього складного процесу, від екологічних та соціальних аспектів до духовної та моральної реабілітації. Кожне дослідження дає цінні інструменти для розуміння того, як Україна може впоратися з викликами післявоєнного відновлення, інтегруючи досвід інших конфліктних регіонів та адаптуючи їх до власних потреб.

3. Постановка завдання

Метою цієї статті є експлікація основних положень філософського осмислення категорій надії та відновлення в умовах сучасної України, що постала перед викликами війни та потребує глибокої моральної, політичної і соціальної реконструкції. Водночас, на наше міркування, надія не повинна розглядатися лише як абстрактне духовне явище (що було би дещо однобічним спрощенням), оскільки вона є одним з ключових етичних принципів, які можуть спонукати суспільство до відродження навіть у найтяжчі часи.

Головне завдання статті полягає в інтеграції різних філософських підходів до осмислення надії та відновлення, таких як етика відповідальності Левінаса, герменевтика прощення Рікера, діалектика відновлення Гегеля та утопічний підхід Блоха. На нашу гадку, саме таке поєднання дозволяє створити цілісну інтелегібельну модель, котра здатна пояснити, яким чином індивідуальні етичні вибори можуть трансформуватися у колективну соціальну та політичну реальність.

З огляду на викладене, важливим аспектом дослідження є також аналіз практичних вислідів застосування категорій надії та відновлення в контексті сучасної України. З урахуванням викликів, які постають перед нашою країною, необхідно дослідити, яким чином етичні принципи прощення, відповідальності та справедливості можуть сприяти (і дійсно сприяють) примиренню та реінтеграції суспільства. Гадаємо, що це дозволить не тільки осмислити теоретичні аспекти надії та відновлення, але й виявити їхню практичну значущість для процесу побудови нової національної ідентичності та стійкого соціального порядку.

4. Методи та матеріали

Основними джерелами інформації цього дослідження є класичні та сучасні філософські праці, що стосуються категорій надії, відновлення та етики в контексті війни і поствоєнного відродження, зокрема твори Еммануїла Левінаса, Поля Рікера, Ернста Блоха та Ханни Арендт. Також були використані роботи, присвячені проблемам колективної пам'яті, примирення та реконструкції соціальних структур у повоєнних суспільствах. Окрім цього, аналізувалися сучасні наукові статті, що досліджують питання поствоєнної реабілітації, екологічного відновлення, соціальної інтеграції та духовного зцілення, зокрема в контексті конфліктів у Боснії, Хорватії, Шрі-Ланці та Китаї.

Методи дослідження включають: критичний аналіз філософських текстів, синтез філософських та етичних концепцій надії та відновлення, порівняльний аналіз етичних і антропологічних підходів до поствоєнного відродження, а також герменевтичний аналіз категорій прощення та відповідальності. Окремо використовувався міждисциплінарний підхід, що дозволяє поєднувати філософські та соціологічні методи для аналізу процесів відновлення після війни в українському контексті.

5. Результати та обговорення

5.1. Філософія надії: від Августина до Блоха

Досвід філософської традиції осмислення предмета нашого дослідження безумовно свідчить на користь того, що надія завжди була центральним предметом філософських міркувань, починаючи з ранніх християнських мислителів і до новітніх концепцій. Августин, зокрема, розглядав надію як одну з трьох богословських чеснот, що постають поряд з вірою та любов'ю, і саме через її призму аналізував відношення людини до майбутнього. Його погляд на надію як на духовний імпульс, що рухає душу до вищої мети, зокрема спасіння, залишається актуальним і сьогодні (навіть попри те, що сучасна секулярна філософія все частіше розглядає надію в більш прагматичному, ніж релігійному сенсі).

Гадаємо, що з цього слід зробити важливий висновок: надія, попри свої корені у християнській традиції, є категорією універсальною, поза конфесійними рамками. Це дозволяє побудувати місток між класичними метафізичними уявленнями про надію і сучасними, більш секулярними, підходами. У цьому контексті особливо цікавим є внесок Ернста Блоха, який пропонує концепцію надії як утопічної спрямованості до майбутнього, що завжди є незавершеним і відкритим для нових можливостей. Блох, на відміну від Августина, бачить у надії не лише індивідуальний елемент, але й колективний, підкреслюючи важливість спільного спрямування до кращого світу. На наше міркування, це дозволяє переосмислити феномен надії в контексті повоєнної України як сукупності індивідуальних і колективних зусиль, спрямованих на відновлення та творення нового майбутнього.

Крім того, варто зазначити, що надія, за Блохом, завжди пов'язана з тривогою, з постійним очікуванням і прагненням до того, що ще не настало, але має прийти. Це важливий момент, який, на наше міркування, допомагає глибше зрозуміти надію як рушійну силу не тільки в

особистісному, але й у суспільному вимірі. Такий підхід дає можливість поглянути на надію як на своєрідний "футуристичний імператив," що не дозволяє людині й суспільству залишатися в стані застою, а, навпаки, спонукає до активної дії й пошуку нових форм буття.

З огляду на викладене вище, ми можемо зробити важливий висновок: філософія надії, від Августина до Блоха, демонструє еволюцію цієї категорії від індивідуального духовного досвіду до колективної утопічної спрямованості. В умовах сучасної України, яка стоїть перед величезними викликами, надія набуває нового значення як етичний, політичний і духовний імператив, що має спонукати не тільки до відновлення, але й до творення кращого майбутнього, яке наразі здається лише примарою, але яке, як видається, є цілком досяжним.

5.2. Відновлення як філософська категорія: від Гегеля до Арендт

На наше міркування, процес відновлення, якого зазнає суспільство після катастрофічних подій, не можна розглядати виключно в площині матеріального чи політичного відновлення. Відновлення, як глибока філософська категорія, вимагає осмислення через діалектику руйнування і творення нового, яка лежить в основі багатьох філософських теорій. Гегелівська діалектика, безперечно, є центральною у цьому сенсі, оскільки пропонує модель розвитку через суперечності, де будь-яка криза (а війна, безсумнівно, є найбільшою з таких криз) може стати початком чогось нового й вищого.

Гегель розглядав історію як поступальний рух духу, де кожне зіткнення руйнує попередні форми існування, щоб створити нові, більш розвинуті. У цьому контексті відновлення постає не як повернення до минулого стану (який, можливо, вже не здатен існувати), а як створення якісно нового рівня буття. На нашу думку, цей підхід особливо релевантний для сучасної України, яка повинна не просто повернутися до "довоєнного" стану, але й переосмислити свої структури та цінності, виходячи з нових реалій і прагнень. Відновлення в цьому сенсі є актом творення нового суспільного проекту, що ґрунтується не тільки на відбудові матеріальних аспектів, але й на відновленні національної ідентичності, культури й політичної системи.

Однак не менш важливим є і внесок Ханни Арендт, яка розглядала відновлення через призму людської діяльності та здатності до початку нового. На її думку, людина, як єдина істота, здатна до радикального нововведення, постійно створює щось нове навіть в умовах найглибших криз. Війна, з огляду на це, стає не тільки руйнівним процесом, але й точкою відліку для творення нового соціального порядку. Арендт також наголошує на важливості публічної сфери, де люди збираються разом і колективно обговорюють своє спільне майбутнє. Це, як гадаємо, має особливе значення для України, яка після війни повинна переглянути свою політичну систему, стимулюючи активну участь громадян у публічних дискусіях про майбутній розвиток держави.

На додачу до вищевикладеного, відновлення в контексті сучасних філософських підходів передбачає також моральну та етичну відповідальність. Відновлення суспільства після війни вимагає не лише фізичної відбудови, але й певного етичного очищення, де громадяни переосмислюють свою роль, відповідальність і відносини з іншими. Гадаємо, що цей аспект є важливим, оскільки відновлення моралі та етичних принципів є основою для сталого розвитку майбутньої держави.

Таким чином, з урахуванням викладеного вище, філософська категорія відновлення, від Гегеля до Арендт, надає нам ключові інструменти для розуміння того, як сучасна Україна може переосмислити своє минуле і спрямувати свої зусилля на творення майбутнього. Відновлення – це не просто процес відбудови, це насамперед акт творення нового суспільства, заснованого на нових цінностях і принципах, які народжуються з досвіду кризи та війни.

5.3. Етика надії та відновлення: підходи Левінаса і Рікера

Отже, етика надії та відновлення, на наше міркування, потребує осмислення через комплексний підхід, що об'єднує відповідальність за іншого (як це концептуалізує Левінас) та колективне осмислення минулого через призму прощення, що розробляється у герменевтичному ключі, зокрема, Рікером. Левінасова концепція етики як першої філософії (виведеної з екзистенціальної зустрічі з іншим, де етичний виклик постає поза межами онтологічних чи метафізичних рамок) ставить індивіда перед обличчям абсолютної відповідальності за іншого. З цієї точки зору, будь-яка спроба відновлення (зокрема у

повоєнному контексті України) не може бути зведена виключно до матеріальної реконструкції чи реставрації політичних і соціальних структур. Відновлення, за Левінасом, набуває етичного виміру, що ставить питання про те, як ми, як спільнота, можемо знову збудувати не лише фізичний світ навколо нас, але й відновити етичні зв'язки між людьми (що є, безперечно, складнішим і глибшим завданням).

На нашу думку, це сприйняття відповідальності є особливо актуальним для України, яка намагається відродитися після війни. Левінасовий заклик до безумовної відповідальності за іншого нагадує нам про те, що справжнє відновлення вимагає не лише відбудови інфраструктури, а й (можливо, навіть у більшій мірі) етичної реабілітації суспільства, відновлення довіри і зв'язків, що були порушені війною.

Водночас Поль Рікер пропонує своєрідну герменевтичну перспективу, яка доповнює цей етичний імператив Левінаса. Рікер (який, на відміну від Левінаса, більше зосереджений на колективному досвіді та осмисленні історії) розробляє концепцію нарративної ідентичності, що дозволяє інтегрувати минуле, теперішнє і майбутнє в єдину етичну структуру. Його концепція прощення, як гадається, має вирішальне значення для повоєнного відновлення. Прощення (що у розумінні Рікера не є простим забуттям, а радше складним процесом герменевтичного переосмислення травматичного досвіду) дозволяє суспільству визнати минулі кривди і водночас рухатися вперед, не обтяжуючи себе тягарем незабутої помсти.

Гадаємо, що саме цей момент (процес осмислення минулого через прощення і справедливість) може стати ключовим для України, яка постала перед викликом не лише фізичного відновлення, але й глибокої моральної перебудови. Спільний нарратив, що об'єднує досвіди війни, страждань і надії, стає основою для формування нового етичного і політичного порядку. Як видається, лише через подібний процес — що вимагає не тільки колективної пам'яті, але й готовності до прощення (що не виключає справедливості) — Україна зможе рухатися вперед, створюючи міцний фундамент для майбутнього.

Отже, з урахуванням викладеного вище, етика надії та відновлення повинна розглядатися не лише як індивідуальна відповідальність (як у Левінаса), але й як колективне зусилля, спрямоване на переосмислення минулого і будівництво нового (як у Рікера). Це дозволяє створити інтегративну модель, яка поєднує етику особистісного вибору і відповідальності з етикою суспільного примирення та справедливості, що, на наше переконання, є надзвичайно важливим на тлі сучасного українського контексту.

6. Висновки

У контексті наведених вище міркувань, філософське осмислення надії та відновлення в контексті повоєнної України вимагає інтеграції різних підходів і глибокого етичного занурення у проблематику людських страждань, руйнувань і прагнення до нового життя. Аналіз філософії надії – від Августина до Блоха – демонструє, що надія є не лише індивідуальним духовним феноменом, але й потужною рушійною силою суспільних трансформацій. У сучасному українському контексті, як ми з'ясували, надія набуває особливого значення, оскільки постає одночасно як колективний проект відновлення і як особиста мотивація до відродження навіть після найважчих випробувань.

Розгляд філософської категорії відновлення через призму діалектичного підходу (Гегеля) та філософії дії (Арендт) дозволив нам дійти висновку, що відновлення – це не просто відбудова того, що було зруйноване. Це процес творення нового, що вимагає не лише фізичних, але й глибоких духовних зусиль. Відновлення українського суспільства потребує переосмислення минулого та визначення нових ціннісних орієнтирів, на яких буде побудована майбутня держава.

Етичний вимір надії та відновлення, на нашу думку, є центральним елементом цього процесу. Левінасова концепція відповідальності за іншого наголошує на тому, що етична взаємодія є першорядною в процесі поствоєнного відновлення. Зустріч з іншим, яка вимагає абсолютної відповідальності та співчуття, стає ключовим чинником у процесі моральної реабілітації суспільства. Водночас герменевтичний підхід Поля Рікера до осмислення минулого через прощення та справедливість надає нам інструменти для колективного примирення та побудови нового суспільного порядку, заснованого на взаємній довірі, визнанні і подоланні травматичних досвідів війни.

Отже, з урахуванням викладеного вище, можна стверджувати, що відновлення України після війни має бути не лише матеріальним, але й етичним та духовним процесом, що вимагає відповідальності, колективної пам'яті та прощення. Філософія надії і відновлення, інтегруючи підходи Левінаса та Рікера, пропонує комплексне бачення майбутнього, в якому етична взаємодія і спільний наратив будуть ключовими для побудови нової, справедливішої та міцнішої України.

References

1. Atabay, Z. E., Macedonio, A., Teba, T., & Unal, Z. (2024). Destruction, heritage and memory: post-conflict memorialisation for recovery and reconciliation. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 14(4), 477–496. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-06-2021-0103>
2. Al-Harithy, H. (Ed.). (2021). *Urban recovery: intersecting displacement with post war reconstruction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003091707>
3. Knapton, S. K., & Rossy, K. (Eds.). (2023). *Relief and Rehabilitation for a Post-war World: Humanitarian Intervention and the UNRRA*. Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781350182707>
4. Aksamit, N. (2023). Paving the road to reconciliation: the training and practice of the Friends Relief Service in post-war reconciliation, 1943 to 1947. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 30(6), 861–887. <https://doi.org/10.1080/13507486.2023.2246062>
5. Centemeri, L., Topçu, S., & Burgess, J. P. (Eds.). (2021). *Rethinking post-disaster recovery: Socio-anthropological perspectives on repairing environments*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003184782>
6. Kosovych, B., Vaskivska, K., & Kucher, A. (2022). Ecologization: barriers and opportunities to overcome them in the conditions of post-war recovery. *Journal of Environmental Management & Tourism*, 13(7), 2017–2028. [https://doi.org/10.14505/jemt.v13.7\(63\).22](https://doi.org/10.14505/jemt.v13.7(63).22)
7. Glavas, A., Büssing, A., & Baumann, K. (2023). Inner Peace needs of male psychiatric patients in post-war Croatia are associated with their needs to clarify open issues in their life and their needs for forgiveness. *Frontiers in Public Health*, 11, 1095835. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1095835>
8. Kelly, T. (2021). Pacifist utopias: humanitarianism, tragedy and complicity in the Second World War. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*, 29(1), 35–51. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12979>
9. Ballinger, P. (2024). Refugees as Resources: A Post-War Experiment in European Refugee Relief. *Contemporary European History*, 1–20. <https://doi.org/10.1017/S0960777324000201>
10. Shoshani, A. (2021). Transcending the reality of war and conflict: effects of a positive psychology school-based program on adolescents' mental health, compassion and hopes for peace. *The Journal of Positive Psychology*, 16(4), 465–480. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1752778>
11. Cassegård, C. (2024). Activism without hope? Four varieties of postapocalyptic environmentalism. *Environmental Politics*, 33(3), 444–464. <https://doi.org/10.1080/09644016.2023.2226022>
12. Develennes, C. (2022). Hope. In *The Macron Régime* (pp. 77–95). Bristol University Press. <https://doi.org/10.1080/09644016.2023.2226022>
13. Mocnik, N. (2024). Empowering new survivors with old lessons? Insights from the Bosnian war aftermath applied to upcoming Ukrainian post-realities. *Canadian Slavonic Papers*, 66(1–2), 107–129. <https://doi.org/10.1080/00085006.2024.2363164>
14. Lambert, A. A., Dillen, A., Casteel, A., Kummer, A., & De Kock, J. (2023, June). Children, religious practices, and spirituality in the post-war context of Sri Lanka. In *International Academy of Practical Theology. Conference Series* (Vol. 3, pp. 107–115). International Academy of Practical Theology Conference Series (IAPT. CS).
15. Cheng, Z., Tani, M., & Torgler, B. (2023). Is there hope after despair? An analysis of trust among China's Cultural Revolution survivors. *Economic Modelling*, 121, 106218. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106218>
16. Owonibi, S., Ojedokun, O., & Osiki, O. (2021). Re-telling the war story, healing the wounds. *Africa Development/Afrique et Développement*, 46(4), 27–44. <https://www.librairienumeriqueafricaine.com/livrel/re-telling-war-story-healing-wounds>